

kader van een zowel temporele als thematische indeling. In temporeel opzicht onderscheidt de studie de periodes vóór, tijdens en na de Tweede Wereldoorlog. Binnen deze nogal grove indeling worden dan vele afzonderlijke thema's gepresenteerd, die als doel hebben de historie van de individuele OSP-leden zoveel mogelijk recht te doen.

Hoewel een thematische benadering in een studie als deze alleszins te billijken valt, is de wijze waarop Bart de Cort hier invulling aan geeft enigszins bezwaarlijk. De thema's lijken nogal willekeurig te zijn gekozen en variëren van (partij)organisatorische aspecten via levensbeschouwelijke opvattingen en gebeurtenissen als het Jordaanoproer en de Spaanse Burgeroorlog tot de wederwaardigheden van (Duitse) immigranten en joden. Een eigenlijke verantwoording voor deze aanpak ontbreekt en er is evenmin een 'overkoepelend' kader geschapen, dat de ongelijksoortige thematieken tot een (relatieve) eenheid had kunnen omvormen. Het gevolg is dat de informatie te verbrokkeld wordt gepresenteerd en dat temeer, omdat de afzonderlijke thema's in talrijke subonderwerpen zijn opgedeeld. Hiermee wil echter allermintst gezegd zijn, dat de studie van nul en gener waarde zou zijn. Het nauwgezet volgen van de (voormalige) OSP-leden levert, ondanks vermelde fragmentatie, een uniek beeld op van de *Werdegang* van deze (ooit) revolutionaire groep. Zeer velen blijven hun links-socialistische opvattingen trouw en nemen — óók als jood — tijdens de Tweede Wereldoorlog deel aan verzetsactiviteiten. De enkeling die lid wordt van de NSB en andere fascistische organisaties, behoort slechts tot een onbetekenende minderheid. Van degenen die de oorlog overleven, wordt het overgrote deel actief in een waaier van linkse organisaties en partijen, maar ook in organisaties als het Humanistisch Verbond, de Nederlandse Vereniging voor seksuele hervorming, het Nederlands Instituut voor volksontwikkeling en natuurvriendenwerk of het Cultureel Ontspanningscentrum ter bevordering van de emancipatie van homoseksuelen. Anderzijds breken oud-OSP'ers als Jacques de Kadt of Sal Tas maar al te duidelijk met hun radicale verleden en ontwikkelen zich tot verbitterde tegenstanders van het marxistische socialisme. Het overheersende beeld evenwel dat uit deze studie naar voren komt, is dat van overtuigende socialisten die — ondanks sterk veranderde maatschappelijke condities — 'tot hun laatste snik' zijn blijven geloven in een betere wereld.

Henny Buiting

D. Cartens, M. Steegstra, ed., *Vervolg je weg en laat de lui maar dazen! Theun de Vries. Getuige van een eeuw* (Schrijversprentenboek XLIX; Amsterdam, Den Haag: Em. Querido's uitgeverij, Letterkundig Museum, 2003, 182 blz., ISBN 90 214 8484 6); S. van Faassen, ed., met medewerking van M. Kramer, D. Mooyman, *Een 'Friesche Forsythe-saga'. De briefwisseling tussen Theun de Vries en uitgeverij Van Loghum Slaterus rond Stiefmoeder aarde en de overige delen uit de Wiarda-cyclus (1934-1958)* (Achter het boek XXXVIII; Den Haag: Letterkundig Museum, 2004, 456 blz., ISBN 90 5937 040 6).

Op 13 juni 1979 kreeg de schrijver Theun de Vries een eredoctoraat in de letteren aan de Rijksuniversiteit Groningen en wel voornamelijk vanwege zijn historische romans. De erepromotor, E. H. Kossmann, erkende in zijn *laudatio* dat het misschien vreemd was dat een historicus als promotor van een literator optrad, maar de faculteit, zo verklaarde Kossmann, wilde De Vries juist eren omdat hij van literatuur geschiedenis en van geschiedenis literatuur had gemaakt. 'Uw werk is dat van een letterkundig kunstenaar. Verreweg het grootste deel

ervan echter is een deskundige en integere verbeelding van historisch materiaal, door u gebruikt en beschreven op een manier die geen historicus u na kan doen.' (*Vervolg je weg*, 65) De toekenning van het eredoctoraat was evenwel niet onomstreden. Om te beginnen was het voorstel om hem een dergelijk eerbetoon toe te kennen oorspronkelijk gedaan door de sociaal-historicus Ger Harmsen, maar in de faculteit vond men het een onsmakelijke vertoning als de ene stalinist de andere stalinist een eredoctoraat zou verlenen — daarbij negerend dat De Vries en Harmsen beiden al met de CPN hadden gebroken (zie Harmsen, *Herfsttijloos*, 570-571). Iemand anders moest het dus doen. Maar de letterkundigen in de faculteit stonden niet te trappelen, ze waren er niet helemaal van overtuigd dat de romans van De Vries een eredoctoraat waard waren. Daarom viel uiteindelijk de eer om als promotor op te treden toe aan Kossmann, ook al las deze niet vaak romans en ook al had hij bepaald weinig affiniteit met het werk van De Vries. Zijn idool was immers juist Menno ter Braak, die De Vries ooit 'Courths-Mahler op de barricaden' had genoemd! Niettemin volbracht Kossmann de hem opgelegde taak op de van hem bekende stijlvolle wijze, waarbij hij zelfs het publiek ervan probeerde te overtuigen dat het oeuvre van De Vries een synthese was van historicisme (de marxistische geschiedfilosofie) en het historisme (met zijn aandacht voor individualiteit en *couleur locale*). Maar daarmee was nog niet de vraag beantwoord of de romans van De Vries het eredoctoraat rechtvaardigden.

Wie op basis van het aan De Vries gewijde Schrijversprentenboek die vraag zou willen beantwoorden, zal merken dat dat eigenlijk niet gaat. Gezien de achtergrond van deze publicatie was dat misschien ook niet te verwachten. In de zomer van 2003 was in het Letterkundig Museum in Den Haag een tentoonstelling over leven en werk van De Vries te zien en *Vervolg je weg* is het onvermijdelijke 'boek-bij-de-tentoonstelling' (de titel is een citaat van Dante en werd door De Vries als zijn levensmotto beschouwd). In zijn soort is het een uitstekend boek. De helft wordt ingenomen door een kroniek van het schrijversleven van De Vries door Muriël Steegstra — over de Friese jeugd van De Vries, zijn moeizame carrière in het bibliotheekwezen, zijn wending naar het communisme, zijn werk als journalist van *De Tribune* en het *Volksdagblad*, zijn bestuurswerk voor de CPN, zijn verzetsdaden, zijn verering van Stalin en langzame vervreemding van de Sovjet-Unie en het communisme en zijn lang uitgesponnen nadagen als gevierd schrijver. De tweede helft van het boek bestaat uit zeven korte essays over bepaalde aspecten van het werk van De Vries. Sommige zijn wat obligaat (zoals van Evert van Uiter over de kunstenaarsromans en van Peter Swanborn over de muziekromans), andere zijn juist zeer lezenswaard. Mij troffen vooral de bijdragen van J. T. Bremer over de autobiografische *Vertellingen van Wilt Tjaarda* (waarin het leven van de jonge De Vries in Veenwouden en omgeving tot leven komt) en van Elsbeth Etty over de roman die De Vries over de Februaristaking schreef (waarbij Etty's persoonlijke toon opvalt — het is het boek dat van haar een communiste maakte). De historische romans komen in al die bijdragen wel voor, maar aan een afgerond oordeel over hun kwaliteit komen de auteurs niet toe en de lezers moeten op basis van verspreide opmerkingen zelf maar hun oordeel vormen.

De Vries is begonnen met het schrijven van historische romans nog voor hij gekozen had voor het historisch materialisme. Hij was van huis uit meer dichter dan romancier, maar in 1931 publiceerde hij *Rembrandt*, waarvoor hij een jaar later een prijs van de Nederlandse Maatschappij der Letterkunde ontving. 'Dit was mijn eerste poging om aan die subjectieve wereld [van de dichter] te ontkomen, een objectievere weer te geven, zoveel mogelijk "los van mijzelf"'. Dit objectieve element werd sterker door mijn aldoor groeiende zin voor het historische. Die was door *Rembrandt* opnieuw ontwaakt.' Een paar jaar later vertaalde hij die zin voor het historische, die hang naar een objectieve wereld, in het marxisme en het communisme. De hang naar het historische ging dus dieper dan de verbondenheid met het communisme.

Rond het midden van de jaren dertig begon De Vries zijn romans te schrijven volgens de procédés van het sociaal-realisme. *Stiefmoeder aarde* (1936), later opgenomen in de Wiardacyclus, is er het eerste product van. (Het ontstaan van die reeks, door De Vries zelf ooit vergeleken met de *Forsythe-saga*, is bijna van dag tot dag te volgen in de door Sj. van Faassen bezorgde correspondentie tussen De Vries en zijn uitgever over deze boeken — prachtige band, informatieve inleiding en meer dan duizend, helaas maar ten dele weergegeven en soms erg triviale brieven.) Sinds 1936 zijn vrijwel alle romans van De Vries vanuit de grondgedachte van het sociaal-realisme geschreven, ook na zijn afscheid van de CPN en het reëel bestaande socialisme. Steeds weer zijn het de volksmassa's die naar emancipatie en bevrijding streven die met sympathie getekend worden; dwarsliggers, ketters, verzetslieden en voorgangers van de arbeidersbeweging worden in een gunstig licht geplaatst, maar de tegenstribbelende bourgeoisie en haar individuele vertegenwoordigers worden in de zwartste kleuren geschilderd. Af en toe weet De Vries het schematisme te doorbreken (door bijvoorbeeld ook eens een boek over een moffenhoertje te schrijven), maar wie het oeuvre achter elkaar zou lezen, zou waarschijnlijk het gevoel hebben steeds dezelfde personen in een al maar wisselend decor aan te treffen. Menig criticus heeft dan ook opgemerkt (in het Schrijversprentenboek doet Etty dat bijvoorbeeld) dat De Vries meesterlijk kan vertellen, maar dat zijn romans psychologische diepgang missen. De personages die hij beschrijft zijn daarom altijd, in de woorden van Van Uiter, 'tijdgenoten uit het verleden.' (137) Of dat een aanbeveling is voor een auteur van historische romans?

De Vries zal er niet mee gezeten hebben. Hij ging zijn eigen weg en liet de lui maar dazen. Hij had de overtuiging dat hij schreef 'in opdracht van de tijd' en wilde dat zijn boeken vooral daarop beoordeeld werden. De ineenstorting van het communisme heeft hem niet van zijn zekerheden beroofd en zo is hij op 21 januari 2005 ook gestorven. Van zijn immense oeuvre was toen alleen de verfilmde verzetsroman *Het meisje met het rode haar* nog in druk — de rest moet men zoeken in marktstalletjes en antiquariaten.

K. van Berkel

I. J. Brugmans, *Gevangen op Java 1942-1945. Dagboek uit een Jappenkamp*, A. Maclaine Pont-Brugmans, ed. (Zutphen: Walburg pers, 2004, 176 blz., €17,50, ISBN 90 5730 297 7).

'Een aardige, fijne man, maar blanda 105%. Toch van het zeer goede soort', zo karakteriseerde E. du Perron hem in 1939 (*Brieven*, VIII, 290). Een ieder die Brugmans in diens lange leven — hij stierf in 1992 op 96-jarige leeftijd — heeft ontmoet en leren kennen zal dit oordeel onderschrijven. Brugmans was *every inch a gentleman* en droeg het hart op de goede plaats. Hij was op en top onderwijsman, een geboren docent, die graag zijn veelomvattende kennis op het terrein van de geschiedenis met anderen wilde delen. Tot dat laatste kreeg hij alle gelegenheid in de Japanse interneringskampen in West-Java waar hij tijdens de oorlog verbleef. Hij werd er op 13 oktober 1942 heen gevoerd. Op die datum begint ook zijn kampdagboek, geschreven met potlood op allerlei kladpapiertjes. Brugmans doet daarin gedetailleerd verslag van zijn wederwaardigheden die ook de eerste verwarde maanden na de Japanse capitulatie omvatten. Het is een interessant dagboek want Brugmans blijkt een scherp waarnemer en verteller te zijn. Met zijn eigen zorgen, ziektes en dergelijke valt hij de lezer niet lastig. Het kampeven was zwaar en door de vermelding van allerlei kleine bijzonderheden wordt daarvan een fraai beeld geschetst, maar ook wordt met voldoening stil gestaan bij intellectuele prestaties die toch nog steeds mogelijk blijken: 'Vandaag al mijn twaalfde les economische geschiedenis van de 19e